

JE HUS JEŠTĚ AKTUÁLNÍ ?

Eva Kantůrková, Jan Hus, Příspěvek k národní identitě, Praha 1988, xerox, 385 stran.

(Co to je ?)

Nejbližší má kniha k životopisnému román^{ům}, jak je vytvářeli Stefan Zweig, André Maurois nebo Irving Stone. Liší se od nich tím, že není zaměřena na dramatickост Husova života, ale do světa myšlení Jana Husa i jeho odpůrců, zvláště Štěpána z Pálče. Autorka cituje podrobně dopisy, filosofické a theologické spisy, kázání, udání a traktáty. Jde o myšlenkový zápas, události a sociální ohlas Husova působení je zaznamenáno jen na okraji. Možná že právě v tomto postupu je někde ukryto tajemství knihy. Spišovatelka sama se chtěla dovědět, o co Hus zápasil, jaké myšlenky vládly v srdcích a myslích jeho současníků. Čtenář se tedy doví o tom, co se v jiných zpracováních, určených širšímu okruhu čtenářů přechází nebo rychle interpretuje jen jako dobová forma ideologického zápasu, který má svou podstatu kdesi jinde než ve slovech. Je to tedy románová studie, záznam pokusu Evy Kantůrkové po svém proniknout ke smyslu Husova zápasu.

(Je to kniha poctivá)

Kantůrková se nikdy dříve husitstvím nezabývala, jako historička studovala spíše XIX.století a dělnické hnutí. Při své práci si problematiku osvojila obdivuhodným způsobem. Obsáhlý seznam literatury, který je v závěru uveden, jistě nevyčerpává všechno, co prostudovala. Nepracovala jen s literaturou, ale také s prameny, zvláště tam, kde chtěla najít vlastní vyjádření myšlenek, o něž se bojovalo. Snaží se úzkostlivě popisovat jen to, co se skutečně stalo a zaznamenat jen to, co bylo opravdu řečeno nebo napsáno. Pokusila se poctivě vyvarovat předčasné ideologizaci, chtěla vyslechnout Husa samotného, poskytnout mu "veřejné slyšení" bez předběžného soudu. Ovšem Jan Hus ji natolik zaujal, že odborníci zaznamenají tendenci negativně kreslit povahové rysy Husových odpůrců, např. krále Zikmunda, kardinála d'Aillyho, Jeana Gersona. Naproti tomu se pokouší pochopit hlouběji krále Václava IV., arcibiskupa Zbýňka Zajíce z Házmburku, Jeronýma Pražského a Štěpána z Pálče. Věnuje jim jednotlivé kapitoly a z jejich pohledu se pokouší zachytit Husa samotného.

(Kult mučednictví?)

Kniha Kantůrkové chce zbořit některé představy u nás rozšířené. V 9.kapitole se vyrovnává s lidmi, kteří položí otázku, zda se měl Hus nechat upálit. Vystihla - jistě ve shodě s většinou opravdových

husitologů, že rozhodujícím mezníkem byl rok 1412, kdy se Hus vzepřel nejen církevní vrchnosti, ale též opatřením krále, který ho dosud podporoval. Hus musel volit, zda půjde za pravdou, jak ji poznal nebo se přizpůsobí. "Kostnické rozhodování bylo už jen následkem této volby." Jistě, Hus mohl ustoupit ještě v dalších letech, Jeroným Pražský odvolal ještě v Kostnici, i když pak zase své odvolání - odvolal. Husovo rozhodnutí neustoupit v Kostnici ~~bylo~~ bylo motivováno tím, že by ústup znamenal trojí zradu: Ježíše Krista, vlastního svědomí a zradu stoupenců. Husovi bylo cizí mučednictví pro mučednictví. Obětoval život tam, kde by uchování fyzického života znamenalo morální smrt. Kdo klade otázku, zda Hus neměl rozumně volit kompromis, rozumí se v Kostnici, ukazuje, že nerozumí předchozímu zápasu. Po pravdě musíme dodat, že i určitý "kult Husa" příliš a až nehistoricky zdůrazňuje kostnický zápas, popřípadě vlastní smrt a nahrává nešťastnému sklonu české mentality k velebení utrpení, smrti a mučednictví, jak proti tomu pozvedl hlas nejen Karel Havlíček Borovský ale i T.G. Masaryk. Kantůrkové je takový kult mučednictví cizí.

(Byl Hus radikál?)

Podle Kantůrkové se Hus nevyhýbal taktickému postupu. I v Kostnici jsou některé jeho odpovědi při výsledcích spíše vyhýbavé než přímé. Ale po celý život byl politik v tom nejlepším slova smyslu. Jeho úspěchy souvisely s tím, že hledal a našel spojence mezi částí šlechty, mezi činiteli královského dvora a mezi milci Václava IV. V líčení Evy Kantůrkové ustupují neprávem trochu do pozadí významní pražští měšťané, ač byli možná nejdůležitější. Pokud jej k tomu nenutilo svědomí, snažil se Hus vyhýbat se sporům s nejvyššími autoritami církevními i světskými. Byl někdy umírněný i tam, kde někteří jeho přátelé vystupovali mnohem radikálněji. Na rožnů od jiných odevzdal roku 1409 poslušně Viklefovy spisy arcibiskupovi. Ještě na koncilu hájil "svého" krále Václava IV. Ne, Hus nebyl radikál a Kantůrková to nezamlčuje. Neústupný byl tam, kde pro něho šlo o věci zásadní, "poslední".

(Proti totalitě ?)

V Husově době šlo o společnost s výraznými prvky totality v oblasti myšlení, ač ovšem právě z knihy Kantůrkové si můžeme ověřit, jak v západní církvi bylo blahodárné rozdělení moci na církevní a královskou! Přesto však celá společnost měla být nesena jednotným učením. Konkrétní myšlení se pak střetá s abstraktními schématy, za nimiž stojí moc a jež jsou "jedničně platná". Jedinec který samostatně myslí a chce žít ve shodě se svým svědomím má pak na vybranou: buď sám sebe přesvědčí, že je konec konců mravně i dobré instancí zachovat a jen pomaloučku je ovlivňovat - nebo se vzepřít. První řešení zvolil - spolu s dalšími - roku 1412 Štěpán z Pálče, druhé přivedlo Husa do těžkých zápasů, vyvolalo interdikt a hranici

(O koho se mohl Hus opřít?)

Vzepřít se instituční normě nebylo snadné. Hus však navazoval na silný proud obnovené a obrezené zbožnosti, v jejíž podstatě bylo brát věci vážně. Tento proud se přinejmenším od dob Milíče z Kroměříže prosazoval stále důrazněji nejen mezi inteligencí, ale také u zbožných laiků a zvláště u žen. Mimochodem ~~xx~~ spásavatelka pěkně zmiňuje v exkurzu při líčení o popravě tří mládenců obě ženská zbožná společenství, která patřila do nejbližšího Husova okruhu. Zmiňuje i vznik "Doerky", ale skoro až k podivu mnoho místa zbožným ženám nevěnuje, ač hrály v Husově zápase jistě úlohu významnou. Přes všechnu podporu ovšem nebylo snadné se vzepřít institucím a to nejen pro strach z hněvu mocných a ze smrti. Hus jako učenec, univerzitní učitel, kněz s dobrým příjmem, člověk v úzkých stycích s mocnými ve své zemi, byl hluboce vnitřně svázán se současným systémem. Především myšlenkově ale i s celým systémem mocenských struktur. Opustit tuto jistou pádu znamenalo udělat krok do neznáma.

(Obtížnost kroku do neznáma)

Paní Kantárková si obtížnost Husova kroku uvědomuje. Na druhé straně obtížnost trochu podceňuje, když vypráví o Štěpánu z Pálče. To byl Husův přítel a stal se pak nejvýznamnějším-jeho domácím ideovým oponentem. Kantárková vysvětluje Pálčův obrat strachem. Byl to však jen "světský strach", tedy obava před represemi? Nenesl Štěpán také velkou odpovědnost a neobával se následků, k nimž povede porušení zavedeného řádu? Pálč ze svých postojů neměl žádný prospěch, už roku 1413 musel na králův rozkaz opustit Čechy. Nestálo by za to ještě hlouběji porozumět Pálčovu strachu? V učeneckém světě byla ve středověku pevně zafixována určitá schémata, která měla často vliv i na séma tický vývoj středověké latiny. Tak např. slovo "apostolicus" znamenalo stejně "apoštolský, apoštolské a prvotní církvi vlastní" jako prostě "papežský", v substantivní funkci dokonce "papež". Právě s tímto slovem manipuluje Hus při formulaci svého vztahu k "apoštolským" nařízením papežských bul o odpustcích a křížové výpravě. Právě o tato slova slova podobně s podobně proměnnými významy se vedou spory v polemikách mezi Husem a Pálčem a dalšími theology. Kantárková říká, že "Pálč slučuje neslučitelné a zaměňuje nezaměnitelné" - jenže tato sloučení a tyto záměny patřily k samé podstatě církevní ideologie vrcholného středověku. Tato vžitá schémata dokáže mnohem snáze překonat člověk, který není přeplněn učeností své doby, jak se to pak ukázalo u tábořských radikálů nebo u Petra Chel-

čického. Jenže Hus i Pálež k učenoům patřili! Jak musilo být těžké opustit myšlení své doby a udělat krok do neznáma! A jak se mohlo pociťovat jako odpovědnost - až metafyzická - tato schemata zachovat a "nepodkopávat křesťanský svět"!

(Soud posledního odvolání)

Nejvýmluvnějším svědectvím Husova rozhodnutí a jeho způsobu, jak řešit napětí mezi konkrétním a institučním myšlením je pro nás dnes text jeho slavného odvolání ke Kristu z 18. října 1412. Odvolat se od papeže ke Kristu byl z právního hlediska nonsens, Kristus nebyla žádná instance, respektive se papežská instituce, respektive celá církev chápala jako "tělo Kristovo". Husův krok musil vyvolat zděšení i jednoho z jeho nejvěrnějších přátel, právního poradce M. Jana z Jesenice. Hus na své cestě za pravdou se musel nakonec postavit na stanovisko protiinstanční. Živá pravda, u jeho následovníků pak vítězí pravda, mu znamenala více než dané právo a dané instituce. Kantůrková plasticky líčí, jak k tomuto kroku Hus přikročil až poté, co vyčerpal všechny možnosti, které mu dané právo a dané instituce poskytovaly. Pokouší se to poslední rozhodnutí přiblížit modernímu čtenáři, ale není to snadné. Což i my nemyslíme institučně a právně? Což i nám nepřipadne takový krok jako něco velice individualistické až subjektivistické?

(Najde kniha čtenáře?)

Eva Kantůrková se rozhodla napsat o Husovi knihu a my respektujeme její rozhodnutí. Ocenili jsme její poctivost, měli bychom ocenit kultivovaný jazyk, trochu ovšem poznamenaný prameny, maličko antikvovaný. Koncepce či stavba knihy je pozoruhodná. Až jsou jednotlivé kapitoly neseny jednotlivými postavami husovského příběhu, daří se autorce udržet pozornost čtenáře, udržet stálou přítomnost Husovu a vlastně k kostnický proces. Problematika je zajímavá i vysoce aktuální. Najde však opravdu čtenáře, až kniha vyjde tiskem a dostane se na knihkupecký trh? (Tak aspoň věříme a doufáme!) Hlad po historických látkách je u naší čtenářské obce naléhavý a není bez souvislosti s motivací, která vedla Evu Kantůrkovou k její práci. Bude však širší publikum mít odvahu se prokousávat tím, co vlastně je svědectvím hledání pravdy o Husovi a jeho pravdě? Není tu vlastně příliš mnoho myšlenkového bohatství? Není vlastně každá kapitola ~~na~~ dramatem či filmovou povídkou? Je to klad nebo zápor knihy? Přejeme knize a její tvůrkyni, aby se čtenáři našli a dali odpověď svou. Má kniha jim má co říci.

Tři J z Brna

NEŽ POUJDETE DO KINA

P r o v ě r k a o s u d e m (Úvodní slovo k filmu uváděném ve FK
v Jaroměři)

O režiséru Alexeji Germanovi se dá říci, že je jakýmsi ztělesněním "odvrácené tváře" ruské kinematografie. Každé jeho dílo totiž prošlo složitým osudem, než se dostalo na plátna kin. Bylo tomu u filmu 20 dnů bez války, natočeným podle novely Konstantina Simonova v r.1976, ale promítaným teprve o čtyři roky později, i u filmu Můj přítel Ivan Kapšin z r.1981, po jehož dokončení dostal German z leningradského studia výpověď z důvodu "prokázané tvůrčí neschopnosti."

Nejdelsí cestu za divákem však absolvovala jeho prvotina, kterou pod po názvem Operace Šťastný nový rok natočil v r.1971 a jež pak pod záminkou "příliš odvážné obsahové i formální interpretace tématu" patnáct let o odpočívala v archivech, aby byla teprve s nástupem "glasnosti" uvedena pod novým názvem Prověrka osudem. V sovětských kinech se stala nejen diváckým hitem, ale získala od kritiky navíc označení jako "umělecky nejprogresivnější dílo sezony".

Alexej German, narozený kv r.1938 v rodině spisovatele Jurije Germana, absolvoval v r. 1960 na režijní fakultě leningradského Divadelního, hudebního a filmového institutu a než přešel k práci pomocného režiséra Lenfilmu, podílel se jako absolvent režie na inscenacích Velkého divadla M.Horkého. Debutoval jako spolurežisér v r.1967 filmem Sedmý svatec.

Jakožto syn spisovatele je jenom logické, že pro svoji samostatnou režii nalezl námět v povídce svého otce. Nechtěl však natočit pouhý přepis literárního díla, a tak mu povídka posloužila jen jako odrazový můstek k originálnímu filmu, který má s předlohou společné jen několik vybraných obrazů a některé repliky postav. Soustředil se na dramatickou zápletku přechodu hlavního hrdiny k partyzánům, kterým chce vykoupit vinu za mravní selhání v německém zajetí. Velmi odvážně nahlíží složitou situaci zrady a odplaty v extrémních podmínkách válečného běsnění, téma, jež poddojemem fenomenálního válečného vítězství bylo ruskými filmaři dlouhá léta neprávem opomíjeno. German snad jako vůbec první z mladší generace přišel s poukazem na stinné a sporné stránky nejen obdivuhodného výkonu ruských lidí za války, ale i na jeho pozdější jednostrannou interpretaci. Problaskuje to zejména v "ideových" střetech velitele partyzánského oddílu Lokotkova s komisařem Petuškovem, pro něhož je oit pro spravedlnost jenom nebezpečný přežitek. Proto se klíčem k celému filmu stává epizoda přípravy na zničení železničního mostu, pod kterým však v rozhodném okamžiku proplová loď s ruskými válečnými zajatci.

Nebylo by jistě správné pod dojmem nekonvenčně zpracované partyzánské tematiky tvrdit, že Germanův film je bezchybný. Snadno bychom mu mohli vytknout určitou nevyrovnanost v rytmu i schematicnost scénáře. Domnívám se však, že tyto výhrady zcela překlene velmi moderní režijní projev, při němž si ani neuvědomíme, kolik let od vzniku filmu již uplynulo. Snad jediný povzdech se mi při uvádění tohoto díla děre na mysl: totíž v souvislosti s naší domácí kinematografií, která na svoji "glasnost" stále teprve čeká.

JaH